

ФОРМУВАННЯ ЕКОЛОГІЧНОЇ КУЛЬТУРИ УЧНІВ: ПСИХОЛОГІЧНИЙ І ПЕДАГОГІЧНИЙ АСПЕКТИ

Гончарук Віталій Володимирович

канд. пед. наук, викладач кафедри хімії, екології та методик їх навчання

Уманський державний педагогічний університет імені Павла Тичини

Україна,

Гончарук Валентина Анатоліївна

канд. пед. наук, доцент кафедри української літератури,

українознавства та методик їх навчання

Уманський державний педагогічний університет імені Павла Тичини

Україна

Екологічна освіта і виховання покликані забезпечити дітей і молодь науковими знаннями про взаємозв'язок природи і суспільства, допомогти зрозуміти багатогранне значення природи для суспільства в цілому і кожної людини зокрема, сформуванню прагнення і вміння брати активну участь в охороні й поліпшенні навколишнього середовища. Все більше освітян схильються до необхідності екологізації всіх навчальних предметів.

Проблемами екологічного виховання займалися чимало вчених, такі як: Іщенко Л., Дробноход М., Жалковська В., Можарова З. та інші. На сьогодні екологія є багатогранною комплексною наукою, коло завдань якої охоплює практично всі питання, пов'язані зі взаєминами людського суспільства та біосферою планети, а також із гармонізацією цих відносин. Адже людство досягло такого рівня розвитку, що на жаль, не може існувати далі, не змінюючи природних умов. Тому надалі люди будуть змушені робити це обдуманно, передбачаючи далеку перспективу і використовувати знання основних екологічних законів, адже інших шляхів виходу з екологічної кризи суспільство не має.

У психологічній та педагогічній літературі обґрунтовані загальні положення щодо процесів сприймання і засвоєння учнями знань, виховання дітей певного віку. Психологи відзначають, на різних етапах свого життя школярі по-різному усвідомлюють і сприймають навколишнє. До того ж кожен учень володіє йому одному притаманними особливостями пізнавальної діяльності, емоційного життя, волі характеру, поведінки. Кожен школяр потребує індивідуального підходу на основі вивчення і врахування психологічних особливостей формування його особистості [3, с. 88].

Існуюча в Україні система екологічної освіти потребує вдосконалення у напрямі підвищення ефективності та інтегрованості на основі глибокого філософського і психолого-педагогічного осмислення проблеми з урахуванням соціально-культурних функцій екології у суспільстві, цілісної структури екологічних знань, сучасного рівня розвитку екологічної науки, традицій, звичаїв та історичного досвіду українського народу в цій сфері, а також особливостей екологічної та економічної ситуації в країні. Ключовим принципом взаємодії людського суспільства і природи мають бути не споживацтво і насильство, а співіснування.

Система безперервної екологічної освіти та виховання будується та розвивається на основі чинних державних законів України, Національної доктрини розвитку освіти України XXI ст. Домінуючим напрямком Концепції екологічної освіти є реалізація кардинального реформування підготовки вчителя до організації навчально-виховного процесу з екології.

Звичайно, причини і наслідки розвитку негативних екологічних ситуацій, можливість і необхідність подолання екологічної кризи мають відображувати засоби навчання. Але занадто перевантажені науковим змістом підручники з екології не відповідають віковим можливостям учнів. Ці питання є обов'язковою складовою будь-якого сучасного підручника, посібника.

Ефективність національної екологічної освіти залежатиме від ряду чинників, серед яких одне з головних місць належить вибору педагогічних технологій, методів та окремих прийомів. Ця галузь шкільної екологічної освіти

ще недостатньо досліджена [1, с. 6]. Сучасними в реалізації екологічної освіти є застосування мультимедійних технологій, зокрема навчальних комп'ютерних технологій, що сприяє навчанню школярів моделювання екологічних ситуацій, обробки результатів спостереження, що значно розширює світогляд, зближує навчання з життям, надає інформацію про проблеми взаємодії між людьми й довкіллям.

Екологічна освіта та виховання школярів передбачає не тільки одержання учнями певної суми інформативного матеріалу про довкілля, вивчення властивостей предметів природи та явищ, засвоєння правил поведінки в природі, а й встановлення взаємозв'язків між предметами та явищами, тобто провідною ідеєю при вивченні навколишнього середовища повинна бути ідея єдності природи. Усвідомлення учнями цієї ідеї значною мірою забезпечується здійсненням систематичних цілеспрямованих спостережень у природі, особливо фенологічних спостережень. Не менш ефективним є використання дослідів як методу навчання.

Навчальний дослід – це елементарний експеримент. Він є одним із найважливіших методів пізнання природи, накопичення чуттєвого досвіду. Інформація, що здобута таким шляхом, є основою певних теоретичних узагальнень, висновків, встановлення або підтвердження вже засвоєних закономірностей. З допомогою дослідів відбувається глибше пізнання об'єктів природи [4, с. 46].

На сьогодні зберігається сумна статистика антропогенного забруднення природи. Тобто ми знищуємо самі себе. Це потрібно усвідомити кожній людині. Хімічне, радіоактивне та бактеріологічне забруднення повітря, води, ґрунту, продуктів харчування, а також шум, вібрація, електромагнітні поля тощо викликають в організмах людей тяжкі патологічні явища, глибокі генетичні зміни. Це призводить до різкого збільшення захворювань, передчасного старіння й смерті, народження неповноцінних дітей.

Патологія неепідемічного профілю особливо характеризується ростом кількості випадків серцево-судинних і онкологічних захворювань, які є

основними серед причин смертності, інвалідності і тимчасової непрацездатності населення. Негативний вплив факторів навколишнього середовища на організм людини може проявлятися у вигляді запалення, дистрофічних змін, алергічного стану, порушення у розвитку плоду і пошкодження спадкового апарату клітини, 70–80 % усіх випадків раку викликані дією хімічних канцерогенів. Вже тепер близько 4 % новонароджених відрізняється генетичними дефектами, які ведуть далі до виражених спадкових захворювань.

Наприклад, забруднення атмосферного повітря сприяють появі підвищеної кількості запальних захворювань органів дихання і очей, захворювань серцево-судинної системи, інфекційних захворювань, раку легенів. Тому потрібно задумуватись над своїми вчинками, адже вони будують вчинки суспільства. Адже здоров'я кожної людини безпосередньо пов'язане з екологічними умовами навколишнього середовища [5, с. 26].

На сьогодні з'явилося багато нових, досить ефективних форм організації практичної діяльності учнів з охорони та перетворення довкілля. З-поміж них виокремлюємо екологічні експедиції, тематичні екскурсії, екологічні табори, екологічні пости, екологічний моніторинг тощо. Ефективною формою позакласної роботи екологічного спрямування є літні екологічні табори, основною діяльністю яких є організація екскурсій, походів, експедицій, які набувають масового характеру, оскільки дають змогу виконувати необмежені часом і географічними рамками комплексні спостереження за рослинами й тваринами в безпосередніх умовах їх існування, що є суттєвим додатком до шкільних програм, природничих дисциплін. Спілкування учнів з природою на екскурсіях, під час виконання літніх завдань, позаурочних і позакласних видів робіт, вирощування рослин на навчально-дослідній ділянці створює умови для розвитку в учнів почуття прекрасного, любові до рідної землі, формуванню в них відповідального ставлення до природи й усвідомлення місця людини в біосфері.

Спостереження за живими об'єктами та явищами пробуджують в учнів пізнавальні інтереси, розвивають мислення та сприяють оволодінню практичними природоохоронними операціями [2, с. 122].

Значну увагу формуванню екологічної культури молодших учнів приділяв В. Сухомлинський. Працюючи в Павлівській школі, учений справді створив оригінальну систему екологічного навчання молодших школярів. Змістом цієї системи Василь Олександрович вважав досягнення тісного взаємозв'язку людини і природи; проведення уроків мислення в природі; систему творчих робіт екологічного спрямування; стимулювання інтелектуальних і естетичних почуттів дитини.

Отже, екологічна освіта та виховання покликані допомогти зрозуміти багатогранне значення природи для суспільства в цілому і кожної людини зокрема, сформуванню розуміння, що природа – це першооснова існування людини, а людина – це частина природи; виховати свідоме ставлення до природи, почуття відповідальності за навколишнє середовище як національну і загальнолюдську цінність; розвивати творчу активність щодо охорони та перетворення оточуючого середовища, виховувати любов до рідної природи.

Список використаних джерел:

1. Грицан М. Сучасна екологічна освіта: передумови, принципи, завдання. *Дошкільне виховання*. 2001. № 10. С. 6–7.
2. Карпенчук С. Г. Теорія і методика виховання. К.: Вища школа, 1997. 388 с.
3. Морозова Л. Виховання екологічної культури особистості. *Вища освіта України*. 2001. № 2. С. 88–92.
4. Ніколенко Н. Виховання ціннісного ставлення до природи у молодших школярів. *Біологія і хімія в школі*. 2002. № 2. С. 44–46.
5. Сухомлинський В. О. Як виховати справжнього громадянина / В. О. Сухомлинський. Вибрані твори: [В 5 т., Т. 2.]. К.: Радянська школа, 1989. 295 с.